



NARANCSIK GABRIELLA

FREUD SZELLEME JUNG VÖRÖS KÖNYVÉBEN

„Semmi nem születünk,
de ha sikerül elég soká életben maradnunk,
végül nem kerülhetjük el, hogy valamivé váljunk.”

(Kertész Imre: K. dosszié, 171. old.)

A VÖRÖS KÖNYV MEGJELENÉSE ÉS SHAMDASANI „FREUDCENTRIZ- MUS” KRITIKÁJA

Freud és Jung kapcsolata, majd egymástól való eltávolodása valószínűleg a pszichológiatörténet legtöbbet tárgyalt, egyben azonban leginkább mitologizált fejezete. Jung közelmúltban publikált *Vörös könyve* (Jung, 2009), mely a Freudtól való elválás idején elkezdett önanalitikus kísérletének egyik dokumentuma, minden bizonnyal friss lendületet ad a téma kutatásának. Ehhez fogható jelentőségű, a kérdéshez közvetlenül kapcsolódó új forrásanyag a Freud-Jung levelek közreadása, ill. a Jung-Spielrein levelezés felszínre bukkanása óta nem vált hozzáférhetővé. Jelen tanulmányban elsősorban a Freud-Jung barátság megszakadásához kapcsolódó néhány, a Freud-Jung kutatásban vitatott kérdésre térek ki. Ezek tisztázásában a *Vörös könyv* anyagának bevonása döntő jelentőségű lehet.

Shamdasani, a *Vörös könyv* kiadásának előkészítője megkérdőjelezi a Freud-Jung szakításról alkotott kialakult többé-kevésbé konszenzuális elképzelést. Judith Harrisnak adott interjúja során arra a kérdésre, hogy vajon Jung mentális-krízis időszaka, melyhez a *Vörös könyv*ben közreadott aktív imaginációi kapcsolódnak, mennyiben következménye a Freuddal való kapcsolata megszakadásának, csupán a két esemény idői egybeesését konstatálja, a szakítás lélektani szerepét pedig egészében hangsúlytalanul kezeli (Harris, 2010).¹ Shamdasani állásfoglalá-

¹ Shamdasani más írásaiban is elutasítja Jung, ahogyan ő mondja, „freudocentrikus” megközelítését. Széleskörű forrásanyagra támaszkodva Freud hatásával szemben többek között az ún. francia vonal (Pierre Janet, Theodore Flournoy), ill. William James szerepét emeli ki Jung intellektuális orientációjával kapcsolatban (lásd pl. Shamdasani, 1998; 2005). Az analitikus pszichológia freudi hatástól független előzményeire vonatkozóan



sának az ad fokozott jelentőséget, hogy a kortárs Jung-kutatás egyik meghatározó alakjáról van szó, akinek szabad betekintése van a még kiadatlan Jung-hagyatékba. A következőkben arra a kérdésre térek ki, vajon a *Vörös könyv*ben kirajzolódnó kronológia alapján a korábbihoz képest pontosabban rekonstruálható szakítás-történet, ill. az aktív imaginációk tematikáját és dinamikáját figyelembe véve Shamdasani véleménye tartható-e, (véleményem szerint nem), ha pedig nem, miként reprezentálódik a Freuddal való kapcsolat az önanalízis fantázia-anyagában.²

A FREUDDAL VALÓ KAPCSOLAT ALAKULÁSÁNAK ÉS JUNG ÖNANALÍZISÉNEK KRONOLÓGIAI PÁRHUZAMAI

A *Vörös könyv* megjelenése előtt Jung önanalízisének kronologizálása a rendelkezésre álló dokumentumok alapján nem volt lehetséges, így azt a pszichoanalitikus körből történt kiválás állomásaival sem lehetett megbízhatóan összevetni. A *Vörös könyv* alapjául szolgáló, Jung személyes használatra szánt naplószerű feljegyzései (ún. *Fekete könyvek*) alapján, Shamdasani az egyes imaginációkat datálta, ezzel lehetővé tette a történet pontosabb rekonstrukcióját. A következőkben a Freud-Jung kapcsolat alakulásának, ill. Jung krízisidőszakának fontosabb eseményeit vetem össze, elsőként a kronológiai vonatkozásokra szorítkozva.

Freud és Jung barátsága 1907-ben, a legendás 13 órás beszélgetéssel kezdődik, és 1913 őszén, kölcsönös sértettséggel ér véget. A kapcsolat dinamikai vonatkozásaira most nem térnek ki, erről számos elemzés született. A történet fontosabb állomásait a későbbi áttekinthetőség kedvéért azért érdemes felidézni. A kölcsönös idealizáláson, az apa-fiú, ill. mester-legkedvesebb tanítvány szerepek aktualizálásán alapuló kapcsolatból intenzív szakmai együttműködés bontakozott ki. Jung lényegesen hozzájárult a pszichoanalitikus tanok nemzetközi elismeréséhez, ez idő alatt vált a társaság nemzetközi hálózattá, és jelentek meg az első folyóiratok. Jung Freud támogatásával 1909-ben a pszichoanalitikus folyóirat, a *Jahrbuch* főszerkesztője, 1910-ben a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaság. Több jel utal arra, hogy a történet 1909-ben, az amerikai utazás során éri el csúcspontját, és ez egyben a nézeteltérések karakteresebbé válásának kezdete is (nem érdektelen, hogy ekkor töltik el egymással a leghosszabb időt). Az utazást megelőző együttléteük során Brémában történik, hogy Jung jelenlétében Freud először elájul, melyet Jungnak tulajdonított halálkívánsággal hoz összefüggésbe, majd a hajóúton hasonló gondolata támad Jung egyik álma kapcsán. Ismeretes, hogy mind Freud, mind Jung saját tudományos eredményei elismeréseként meghívást kaptak a

lásd még Ellenberger (1970), Haule (1984).

2 A *Vörös könyv*re reflektáló írásokra általánosan jellemző, hogy a Freuddal való szakítás szerepét legfeljebb érintőlegesen tárgyalják. Ez alól kivétel pl. Kalsched (2013).

Clark Egyetemre. Alexander (1990) felvetése, hogy a Jungot ért elismerés Freudban reaktiválhatta az ödipális apa leváltással kapcsolatos komplexusát, plauzibilisnek tűnik. Egyúttal Jung is elkezd más szemmel nézni Freudra, aki visszautasítja a saját álma értelmezésére szolgáló asszociációkat azzal, hogy nem kockáztathatja tekintélyét. „Abban a pillanatban azonban már el is veszítette”, kommentálja az esetet Jung (Jung, 1987, 197.). Emellett Freud álmértelmezésével való elégedetlensége is hozzájárul, hogy ettől kezdve visszatér korábbi érdeklődési területéhez, és antropológiai, mitológiai, szimbólumtörténeti tanulmányokba kezd (Freud & Jung, 1974). Ha Jung ez időt követő írásait és előadásait szemügyre vesszük, az egyébként korábban is azonosítható teoretikus különbségek egyre karakteresebb képviselője nyilvánvaló, ugyan a pszichoanalitikus tanok terjesztésének misszionárius heve, a mozgalommal való azonosulás, ill. az apa és örököse motívum a levelezésükben még 1912 elejéig továbbra is jelen van. Bizonyos, hogy a konfliktusok 1912-ben éleződnek ki. Júliusban Freud panaszkodik Jones-nak, hogy kapcsolata Junggal „feszültté vált”. Nyáron Jones a sok „elpártolás” miatt felveti a későbbi Bizottság létrehozását a freudi alapelvek védelmére. Ezt Freud örömmel fogadja, s ebben Jung már nem kap helyet (Jones, 1983; Freud & Jung, 1974). Az egyébként is elnehezült viszonyon tovább ront, amikor szeptemberben Jung újabb amerikai előadókörútján a libidó szexuális energiaként való értelmezését módosítja, amit Freud határozottan rossz szemmel néz. Emellett megjelenik a *Wandlungen und Symbole der Libido (A libidó szimbólumai és átalakulásai)* című munkája második része, melynek bár eredeti célja egy univerzális tudattalan létének bizonyítása, a libidó funkciójának átértelmezésével már Freud rendszerének alapfeltevéseit kérdőjelezi meg. Freud Abrahamnak írt leveleiből egyértelmű, hogy mennyire aggodalmasan nézte Jung „újításait”. Jungnak írt leveleiben alkalmasint leereszkedően, kioktatóan reagál, amit az egyre ingerültebben fogad. Az elhidegülésnek ettől kezdve nyilvánvaló jelei vannak, ami a levelezésük hangnemében tisztán nyomon követhető. A novemberi müncheni kongresszuson Freud ismét elájul, miután nehezményezi, hogy a zürichiek nem hivatkoznak rá a cikkeikben. A fejlemények Freudot is megviselhették, lánya beszámol Jones-nak arról, hogy ebben az időszakban látta apját egyedül depressziósnak (Freud & Jung, 1974, 549.).

Az 1913. szept. 7-8-i müncheni kongresszuson Jung *Hozzájárulás a pszichológiai típusok tanulmányozásához* címmel tart előadást, melyben Freud nézeteit relativizálja, a neurózisok kizárólagos szexualitás kóroktanáról képviselt elképzelését az extravertált típus egyoldalúságával hozza kapcsolatba. Amikor Jung elnökségéről szavazásra került sor, 52 tagból 22-en tartózkodtak, lényegében a bécsi kör tagjai, ami Jungot alapvetően elbizonytalanítja a Társaságban betöltött szerepét illetően.

A történet ettől kezdve összefonódik Jung mentális krízisével és önanalitikus kísérletével. Egy schaffhauseni vonatút során, 1913. okt. 17-én, Jung Európa pusztulását megjelenítő apokaliptikus jeleneteket hallucinál, melyet nagyjából két hét



múlva hasonló követ. Jung, aki a Burghölzli bentlakó orvosaként jól ismerte a pszichotikus élményvilágot, megjed, hogy meg fog bolondulni. Egyértelműen ennek a félelemnek a nyomása alatt önanalízisbe kezd. A két utazás közé esik, hogy Freudnak címzett levelében lemond a *Jahrbuch* főszerkesztőségéről (1913. okt. 27.), azzal indokolva, hogy zürichi kollégájától, Maedertől azt hallotta, Freud kételkedik jóhiszeműségében. Jungot követően egyébként korábbi főnöke, Bleuer is lemond a közreműködéséről. Intenzifikálja az önanalízist, 1913.nov.12-én újra előveszi a házasságkötését követően félretett naplóját, az ún. *Fekete könyvet*, és benső folyamatairól, azok megértésére tett kísérleteivel egyetemben rendszeres feljegyzést kezd vezetni.

Az első imaginációra dec. 12-én kerül sor. A *Wandlungen und Symbole der Libido* című írásán dolgozva, Miss Miller fantáziáinak elemzése közben arra a következtetésre jutott, hogy valójában az elme mítoszképző funkcióját tanulmányozza. Sok tekintetben Jung önanalitikus kísérlete ennek a felfedezésnek a saját gyakorlatába történő átültetése, melynek célja személyisége integrálatlan aspektusainak megragadása révén saját életfeladatának azonosítása. A fantáziákban a főszereplő Jung különféle kalandokba bocsátkozik, melyek során párbeszédbe elegyedik a szereplőkkel, mint pl. az Én, a Lélek, különféle istenalakok, halottak és például a pszichiáter, aki Jung esetében vallásos pszichózist diagnosztizál. Az imaginációk legfontosabb alakja Illés, majd Philémon, akik egyfajta „magasabb intelligenciát” képviselnek, és az önmagát kereső főszereplő számára a mester szerepét töltik be. Ennek a kísérletnek a folyamánya, hogy rátalál arra az eljárásra, amit később aktív imaginációnak nevez el, s ami majd az analitikus eszköztár része lesz.

1913. nov. 12. és 1914. ápr. 19. között készültek el azok a feljegyzések, melyek később a *Vörös könyv Liber primus* és *Liber secundus* fejezeteinek az alapját alkották, majd 1914. ápr. 19-től kezdődően egy újabb részbe kezdett, melynek a *Prüfungen (Vizsgálódások)* címet adta. A következő nap, ápr. 20.-án Freudnak címzett levelében lemondott a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaság elnöki tisztéről, majd júliusban a teljes svájci tagsággal egyetemben kilépett a Társaságból arra hivatkozva, hogy nincs mód szabad véleménynyilvánításra. A kronológiai események egyértelmű egymásba fonódása véleményem szerint alátámasztja azt a feltevést, hogy a Freuddal való konfliktus, még ha nem is önmagában, de meghatározó szerepet játszott Jung pszichés krízisében, és az önanalitikus kísérlet időzítésében.

A krízis drámai tünete, a schaffhauseni hallucinációk, nem sokkal a megalázó szavazást követően jelentkeznek, amikor Jung számára nyilvánvalóvá válhatott, hogy Freud támogatását elvesztette, a korábbi barátai és kollégái ellene fordultak. Ennek egyik fájdalmas és feltehetően megalázó vonatkozása volt, hogy a *Wandlungen und Symbole der Libido* című munkáját elutasítóan, leértékelően fogadták. A történetek egyenes következményének tűnik, hogy lényegében ezzel egy időben lemond a *Jahrbuch* szerkesztéséről, majd néhány hónapos intenzív önanalitikus

kísérlet eredményeként lemond az elnöki pozíciójáról is, majd kilép a Társaságból. A legintenzívebb önanalitikus időszak az elnökségről történt lemondással lezárul. Azt követően az imaginációk lényegesen ritkulnak. Ezután még 1930-ig foglalkozott az aktív imaginációkhoz fűzött interpretációi átdolgozásával, ill. a szöveg egy vörös bőrbe kötött, középkori fóliánst idéző könyvbe történő átmásolásával és illusztrációjával. A munkának eredetileg a *Liber Novus (Új Könyv)* címet adta, de szélesebb körben csak mint a Vörös könyv került említésre. A kézirat, melyet eredetileg ebbe a kalligrafikusan kidolgozott kötetbe szánt, 1916-tal ér véget.

PERSZONÁLIÁK A VÖRÖS KÖNYVBEN

Hogy többről van szó, mint véletlenszerű időbeli egybeesésről, azt Jung maga is megerősíti a kalligrafikus kötetbe szánt szöveg szakaszolásával, utólagos szerkesztői eljárásával. A *Vörös könyv* a fennmaradt kéziratok alapján eredetileg három részből állt volna: *Liber Primus*, *Liber Secundus*, *Prüfungen* (Vizsgálódások). A kalligrafikus kötetbe csak az első két részt vezette át, úgy, hogy a második vége már hiányzik. A harmadik rész csak kézirat formában maradt fenn. A *Liber Primus* és a *Liber Secundus* nov. 12-től ápr. 19-ig tart. A *Prüfungen* 1914. ápr. 19-től 1916-ig tartó időszakot öleli fel. A *Prüfungen* első imaginációja ápr. 19-ére esik, az Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaság elnökségéről való lemondását megelőző napra. Miután a *Prüfungen* ápr. 19-21-i fantáziái jól azonosíthatóan a társaságból való kiválással kapcsolatosak, ez a szakaszolás azt a benyomást kelti, mintha az első két rész Jung megítélése szerint is lezárt volna egy folyamatot. A cezúrát egyértelműen a pszichoanalitikus mozgalmából való kiválás jelenti. A *Vörös könyv* narratívája alapján ezt követően egy új, magányos időszak kezdődött, „A próbakő egyedül lenni önmagunkkal. Ez az út.”, szólnak a *Liber Secundus* záró sorai (Jung, 2009, 330.).

A Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaságból történt kiválás jelentőségét kiemeli az a tény, hogy a teljes kézirat szövegben ez az egyetlen, egyértelműen azonosítható, konkrét életeseményre vonatkozó imagináció-sorozat. Ugyanis csalódást okozott a *Vörös könyv* azoknak, akik azt remélték, Jung intim életébe ezúton betekintést nyerhetnek. Ezzel szemben sem a fantáziák, sem az azokhoz fűzött interpretációk nem tartalmaznak konkrét eseménytörténeti elemeket, még ha a háttérben ott is sejlenek. Az aktív imaginációk mentális terekben játszódó, lényegében a múlt századforduló etnográfiai, antropológiai, mitológia, vallástörténeti műveltségét felvonultató szinkretisztikus monodrámák, szimbolikus, allegorikus történetek. Ebben a tekintetben az említett áprilisi imaginációk valóban szinguláris szerepet töltenek be a *Vörös könyv* fantáziái körében.



FREUD SZEREPE JUNG IDENTITÁSVÁLSÁGÁBAN

Jung önéletrajzi visszaemlékezéseinek alapján egy nárcisztikus-depresszív krízissel járó identitásválság körvonalazódik (Jung, 1987; 1998). Jung szavaival: „Miótán elszakadtam Freudtól, egy ideig benső bizonytalansággal, sőt dezorientációval küszködtem. Valósággal úgy éreztem magam, mint aki az űrben lebeg, mert akkor még nem találtam rá egyéni álláspontomra.” (Jung 1987, 210.)

A konkrét tartalmi egybeeséseken túl, ha indokolt a feltételezés, hogy Freudtól való elválás hozzájárult Jung identitásválságához, ennek tükröződni illik a *Vörös könyv* fantáziáinak dinamikájában és dramaturgiájában. A következőkben a munka néhány olyan pszichodinamikai jellegzetességére térek ki, melyek véleményem szerint arra utalnak, hogy Jung krízise megoldására tett próbálkozása egyértelműen kapcsolatba hozható az említett veszteséggel együtt járó nárcisztikus sérülés, a kapcsolódó harag és büntudati érzések feldolgozására, ill. az elvesztett identifikációs személy pótlására tett kísérlettel.

A Freud-Jung kapcsolatról szóló tanulmányában Alexander (1990) felveti, hogy Jung az interperszonális konfliktusokat gyerekkorában úgy oldotta meg, hogy azokat belső konfliktussá változtatta, s a haragérzéseket elfojtotta. Véleményem szerint lényegében ez történik a Freuddal való szakítás során is. Azonban Alexander a folyamatnak csak az egyik felét azonosítja. Hasonlóképpen gyerekkori minta, hogy Jung az igazságtalanság, megalázottság, elszigeteltség nárcisztikus sérüléseit rituális, ill. transzperszonális „átmeneti tárgyak” kreatív megteremtése, ill. grandiózus fantáziák révén kompenzálja. Ha a *Vörös könyv* aktív imaginációit, ill. azok értelmezését áttekintjük, ennek a három stratégiának összefonódását tapasztalhatjuk.

A HARAG

Visszatérve a korábban említett áprilisi imaginációkra, a fantáziákban a főszereplő (Jung) és az Én (Ich) párbeszéde zajlik. A képzeletbeli dialógusokból nem nehéz kihallani, hogy azok a Freuddal, ill. a pszichoanalitikus kollégákkal átélt konfliktussal és szakítással kapcsolatos érzéseinek dramatikus megjelenítése.

A megbántott, sértett, meg nem értettségről, igazságtalanságról panaszkodó Ént Jung keményen kiosztja: „Panaszkodni szeretnél másokra, hogy igazságtalanok veled, nem értenek meg, félreértenek, nincsenek tekintettel az érzéseidre, ignorálnak, nem ismernek el, hamisan vádolnak? Még valami? Csak a hiúságodról van szó, a végtelenül nevetséges hiúságodról”

Továbbá: „Sajnálom, de szembesítenem kell téged az igazsággal. Nevetségesen érzékeny vagy, önelégült, felelőtlen, megbízhatatlan, pesszimista, őszintétlen önmagaddal, undok, bosszúálló, és csak undorral tudok beszélni gyerekes büszke-

ségedről, hatalomvágyadról, elismerés utáni igényedről, nevetséges ambícióidról, hírnévre áhítozásodról.”

A hasonló hangnemben zajló hosszú monológ így zárul: „Szeretnéd, ha megérténének? Mindnyájunknak erre lenne szüksége. Értsd meg magad, és akkor majd kellő megértésre találsz. Éppen elég munkát fog ez adni. A mama kicsi fiacskája szeretné, ha megértenék. Értsd meg önmagad, ez a legbiztosabb védelem az sérülékenységek ellen, s kielégíti gyerekes megértés utáni vágyadat. [...] Miután ily módon kifejeztem a haragom, észrevettem, hogy jobban elviselem önmagam. De egyfajta gyengeség még gyakran feltámadt bennem, így még sokszor kellett rendreutasítani őt. S azt is tettem, míg már az önkínzás élvezete is elenyészett” (Jung, 2009, 333-334.)

Ebben, a disszociatív munkamódot sem nélkülöző képzeletbeli párbeszédben, fogalmazhatunk úgy, hogy a szelf egyik része támadja a másik, sérült szelfrészt. Ebben az olvasatban a folyamat fokozatosan a „rossz” szelf integrálása felé halad az eredetileg interperszonális konfliktus intrapszichés konfliktussá alakítása során. „Eljutottam önmagamhoz, ehhez a gyenge, szárnalmas figurához”, írja majd Jung (2009, 330.). A külső konfliktus belsővé alakítása egyben a külső tárgy felé irányuló tehetetlen harag elhárítására, egyúttal a konfliktus feldolgozására tett kísérlet részének is tekinthető.

AZ ÁLDOZAT

A Freud-Jung kapcsolattal foglalkozó szerzők többsége a szakítást elkerülhetetlennek tartja az egymással komplementer komplexusaik kölcsönös aktiválása folytán (pl. Roazen, 1975; Hogenson, 1983; Alexander, 1990). Jung sikere, eredetisége és önállósága provokálta Freud ödipális félelmét, az ödipális apa félelmét a félreállítástól. Jung esetében Freud autoriter attitűdje és dogmatizmusa reaktiválta gyerekkori neurotikus viszonyulásmódját, apja keresztény dogmatizmusa által keltett ellenállását, és konstellálta szembeszegülő attitűdjét: Freud intellektuális autoritásának, a „szexualitás dogmájának” elfogadása ebben az olvasatban saját identitásának, „benső törvényének”- ahogy Emma Jung fejezi ki magát Freudnak írt levelében - feláldozását jelentett volna (Freud&Jung, 1974, 547., id. Roazen, 1975, 254.).

A Freuddal történt szakítás idején pontosan ez az identitás problematika aktualizálódik, csak most nem a kamaszkor, hanem már az életközépi válság kontextusában. Jung krízise *par excellence* identitásválság, önanalitikus kísérlete pedig célzottan ennek a megoldására irányul. „Mi az én mítoszom?”, kérdezi magától a szakításhoz vezető *Wandlungen und Symbole der Libido* befejezését követően, s megállapítja, hogy nincs ilyen, mert már sem a pszichoanalízis, sem a kereszténység mítoszával nem tud azonosulni. Az aktív imaginációiban bevállottan ezt,



az életnek célt és értelmet adó mítoszt keresi, a romantikus kreatív én-teremtés eszményét követve, „önmaga tudattalan mélységeiből”, „a mélységek szellemétől” útmutatást várva (Jung, 2009; Jung 1967, xxv.).

Ezt az olvasatot alátámasztja, hogy a fantáziák egyik visszatérő motívuma a szeparáció/individuáció-bűntudat-áldozat-újjászületés motívum-szekvencia, mely már a *Wandlungen und Symbole der Libido*-ban, a szakításhoz végső lökést adó munkájában felbukkan. Abban bizonyos Miss Miller fantáziáinak elemzése kapcsán az anyáról való leválásról, mint a felnőtt identitás kialakításhoz elkerülhetetlen áldozatról beszél a hős mitológemájának középpontba helyezésével. A könyv utolsó fejezete az *Áldozat* címet kapta, mellyel kapcsolatban a memoárjában megjegyzi, hogy tudatában volt annak, hogy a könyv befejezése a Freuddal való kapcsolat feláldozását jelenti. „Fájdalmasan tudatában voltam akkor a Freuddal való kapcsolat veszteségének, és a közös munkán való együttműködésünk elvesztésének”- írja az előbbiekkkel összhangban a könyvhöz 1950-ben írt újabb előszavában (Jung, 1967, xxvi.).³

Az imaginációkban ez a motívum tovább variálódik, melynek most csak egyik változatára térnék ki, a *Wandlungen und Symbole der Libido*-ban főszerepet kapott hős alakjának átalakulására. Míg a *Wandlungen*-ben a hős a győzedelmes hős, az anyai függőségből/tudattalanságból az önálló identitás felé elmozduló gyerek/tudat jelképe, addig a *Vörös könyv*-ben a hős a feláldozandó hős, a teljes személyiség továbbfejlődését gátló heroikus ego/tudat lesz.

Már az első imagináció ezzel a tematikával indul. Jung egy barlang bejárata előtt találja magát, melynek mélyében vízáramlást fedez fel, ami egy halott ifjút hoz, majd egy szkarabeusz, aztán egy „újszülött” vörös nap bukkan fel. Visszatekintve, a történetet a következőképpen értelmezte: „lényegük egy hősi és napmítosz, a halál és az újjászületés drámája...” (1987, 220.). Néhány nap múlva következik a talán legtöbbet elemzett álom. „Siegfried” álom, melyben Jung lesből lelövi a kocsiján vágató Siegfriedet. A tettet erős bűntudat kíséri. Jung az eseményt a heroikus ego, „eszményképének és tudatos beállítottságának” feláldozásaként értelmezi, mely az újjászületés feltétele. „Habár akkoriban nem állt módomban az álom értelmét a fenti néhány utaláson túl is felfognom, mégis új erők szabadultak fel, segítve, hogy kísérletemet a tudattalannal végigvigyem.”, írja Jung (1987, 222.). Több szerző

³ Jung utólagos értelmezésének hitelességét alátámasztják Emma Jung Freudhoz írt levelei 1911 novemberéből, melyekben végső soron próbálja Freudot jobb belátásra bírni a *Wandlungen und Symbole der Libido* vonatkozásában. „[...] tudom, hogy Carl mennyire türelmetlenül várta a véleményét; meg volt győződve róla, hogy nem fogja helyeselni, és emiatt némi felindultsággal várta az ítéletét.” (Freud&Jung, 1974, 546.) „Az utóbbi időszakban Carl analizálni kezdte saját munkájához való viszonyát, és valamiféle ellenállást fedezett fel ennek vonatkozásában. Ezeket a kétségeket azzal magyaráztam, hogy folyamatosan aggódott, mit fog Ön szólni, stb. a második részhez.” (Freud&Jung, 1974, 562.).

Siegfriedet Sigmund eltorzított változataként értelmezi, eszerint Jung valójában Freudot ölte volna meg (pl. Brome, 1978; Fromm, 1996), ezzel mintegy beteljesítve a freudi fantáziát az apa elpusztításáról. Kőváry értelmezése, hogy Siegfried megölése, a wagneri mondakörben betöltött szerepét figyelembe véve (ott Siegfried Siegmund fia), Jung Freud fiaként és utódjaként való identifikációjának feláldozását is jelentheti, plauzibilisnek tűnik, és jobban is illeszkedik a *Vörös könyv* dramaturgiájába (Kőváry, 2014). Kőváry ugyan Jung értelmezésével a sajátját szembeállítja, valójában egymás analógiái, amennyiben a *Vörös könyv* kontextusában az ego feláldozása szimbolikusan Jung pszichoanalitikus identitásának, a mozgalomban betöltött vezető szerepének, ambícióinak feladását jelenthette. (Ebben a vonatkozásban valóban beszélhetünk akár Freud, mint identifikációs objekt feláldozásáról is.)

De felvetődhet a kérdés, mit szolgál a hős szerepének átalakulása? A kézenfekvő válasz az, hogy az apai világgal való szembehelyezkedés miatti büntudat feloldását, ill. a büntetés elkerülését. Ahogy láttuk, számos jele van annak, hogy a Freuddal való konfliktus reaktiválja az apjához fűződő megoldatlan viszonyát. Ha a *Wandlungen und Symbole der Libido* bizonyos vonatkozásban az anyáról/Freudról való leválás története - ahogy ezt maga Jung is gondolja -, amit a heroikus ego hajt végre, akkor itt azt látjuk, hogy ez a történet csak a heroikus ego feláldozása, vagy másként, az „egocentrikus” ambíciók feladása árán haladhat tovább. „Akkor, életem negyvenedik évében, mindent elértem, amire valaha is vágykoztam. Rangot, hatalmat, gazdagságot, tudást, és a legteljesebb emberi boldogságot. És akkor a vágy, hogy ezeket tovább halmozzam, elmúlt, a vágy eltávozott tőlem, s a rettegés vette át a helyét.”- írja ide kapcsolódóan Jung a *Vörös könyv* bevezetésében (Jung, 2009, 231-232.). Így tehát a szembehelyezkedés és függetlenedés nem egoisztikus célokat követve történik, hanem éppen ellenkezőleg, egy „magasabb hatalom” parancsára. „A hősi eszménnyel való identitást föl kellett adnom: mert vannak az én-akarathnál magasabb rendű dolgok, és ezeknek alá kell vetnünk magunkat.”- írja Jung a Siegfried álomhoz kapcsolódóan (Jung, 1987, 222.). Jung végső konklúziója, hogy ez a hatalom az egyénné válás evolúciós diktátuma, melynek hátterében a kollektív psziché transzperszonális tekintélye áll. A *Vörös könyv*ben ez a „mélységek szelleme”, a későbbi kollektív tudattalan költői variánsa, és ami a *Vörös könyv* imaginációiban egzisztenciális súlyú élményként jelenik meg, az majd az individuáció teóriájában konceptualizálódik. Tehát az apával/Freuddal szemben választott életút a sors által kiszabott fejlemény. Nem az én lázadása, hanem kényszerűség. Ha ezzel szembeszállunk, az vezet meghasonlottsághoz, elidegenedéshez, egyszóval neurózishoz.

Az imaginációk kommentárjaiban ennek a problémának egy másik aspektusa is ismételten megjelenik, mégpedig az egyén és a közösség kapcsolatának dilemmájaként. 1916-ban, a zürichi Pszichológiai Klubban *Adaptáció* címmel tartott előadá-



sában Jung ezzel kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy az egyén letérhet a konszenzuális útról, de csak abban az esetben, ha olyan értékeket hoz létre, ami a közösséget szolgálja, és a közösség számára elfogadható (Jung, 1977a). Hogy a függetlenedés csak akkor megengedett, ha egyben önzetlen szolgálat (áldozat) is, az megjelenik Jungnak abban a sokat hangoztatott feltevésében, hogy az utódok a szülők megoldatlan problémáira keresik a választ. A memoárjában ezzel kapcsolatosan a következőt írja: „Mialatt leszármazási táblázatomon dolgoztam, világossá vált számomra a sorsközösség, amely elődeimmal összeköt. Nagyon erős bennem az érzés, hogy olyan dolgok vagy kérdések befolyása alatt állok, amelyeket szüleim és nagyszüleim befejezetlenül vagy megválaszolatlanul hagytak. ... Így én mindig úgy éreztem, meg kell válaszolnom olyan kérdéseket, amelyeket a sors már eleimnek is feltett, de még ma is megválaszolatlanok, vagy mintha befejeznem vagy akár folytatnom kellene olyan dolgokat, amiket a régi kor elintézetlenül hagyott ránk.” (Jung, 1987, 283.)

Némi fantáziával ennek a feladatnak a szimbolikus beteljesítését ismerhetjük fel a *Septem sermones ad mortuos* címet kapott fantáziasorozatban. Az 1916-ban készült *Septem sermones* egyértelműen az önanalitikus folyamat kulminációja. Ez az egyetlen teljes terjedelmében, eredetileg szűk baráti körben közreadott, majd szélesebb körben is ismertté vált imaginációs szöveg, melynek kalligrafikus változatát is elkészítette, a *Vörös könyvön* végzett munkától függetlenül. Ebben Jungot felkeresik a nyugtot nem lelő holtak, akik Jeruzsálemből tértek vissza, kérdéseikre választ nem találva. Jung Philémon szájába adva egyfajta gnosztikus kozmogónia mítoszt nyújt a szellemeknek, akik erre békén távoznak. Többen felvetették (Giegerich, 2010; Segal, 1992), hogy a halottak csoportja maga a modern emberiség, mely nem találja a helyét Nietzsche vallástalan világában.

Ennek az útja vesztett korosztálynak volt tipikus képviselője Jung apja. A *Korai évek* c. fejezetben Jung beszámol arról, milyen csalódást okozott számára az, hogy apja magára hagyta a vallással kapcsolatos dilemmáiban. Apját meghasonlott embernek írja le, aki a dogmákban keresett menedéket saját hitbéli elbizonytalanodása elől, s nem tudott eljutni személyes vallásos élményekhez (Jung, 1987 [1961]). Jung útkeresésének végső hozadéka ebben az olvasatban egyetemes érvényű válasz a modern ember szellemi krízisére, egyben válasz elődei, elsősorban apja megválaszolatlanul maradt kérdéseire. Ismeretes, hogy Jung valláskritikája középpontjában a dogmatikus rendszerekkel szemben a személyes autentikus vallásos élmény jelentőségének hangsúlyozás áll. Stein (1985) kijelentését, hogy Jung a „kereszténység terapeutája”, átfordíthatjuk úgy, hogy „apja terapeutájának” tekintette magát, amikor valláspszichológiai rendszerét kidolgozta. Jung esetében ezt az apa világától való elszakadással járó, az élettörténeti beszámoló alapján feltételezhető büntudata egyik feldolgozási kísérletének is tekinthetjük.

Ugyan már messzebb visz közvetlen tárgyunktól, de felmerül a kérdés, vajon a kollektív tudattalan koncepciója, melynek révén a filogenetikus tapasztalat, azaz őseink tapasztalata bennünk tovább él úgy, hogy kapcsolatra és fejlődésre vár, nem ennek az identifikációs-dezidentifikációs kérdésnek intellektualizáló feloldási kísérlete-e.

A fent vázolt kísérlet további állomásának tekinthető a késői Jung valláskritikája, ill. istennel való viszonyának alakulása. James Kirsch-hez írt levelében arról számol be, hogy rendszere a luriai kabbalához áll legközelebb, mert az szerepet juttat az embernek a teremtés történetében (Drob, 2012). Hasonlóképpen ír utolsó fennmaradt levelében, miszerint „a teremtő sötétségének” szüksége van az azt megvilágító emberi értelemre (Serrano, 1966, 88.). Kicsit elrugaszkodott gondolat, de talán felvethető, hogy a II. Világháborút követően az idős Jung kabbalával való foglalkozása, s annak saját munkájával való rokonítása, áttételesen a zsidó Freuddal való megbékélésre utal. Ahogy apja dogmatikus kereszténységét akként mentette át, hogy azt experimentális élménnyé változtatta, úgy az ateista Freudot a zsidó misztika révén őrizi meg.

A ROSSZ HELYE

Winnicott (1964) Jung gyerekkori kapcsolati traumái kapcsán felveti, hogy Jung sose fejezte ki a fontos másik iránti haragját, következményesen a haragérzések nem is kerültek átdolgozásra. Jung gyerekkorra vonatkozó emlékeiből egy boldogtalan, emellett szelíd, gyengéd apa képe körvonalazódik. Elképzelhető, hogy a gyenge apával szemben Jung gyerekként valóban nem tudta sem artikulálni a haragját.

Freud esetében ellenben más volt a helyzet. Jung megpróbálta Freud felé megfogalmazni autoriter attitűdje miatti haragját, azonban ő ezt nem viselte el, hanem véget vetett a kapcsolatnak. Így Jung kényszerűen magára maradt tehetetlen dühével (Alexander, 1990, Kalsched, 2013). Valószínűleg ez a düh köszön vissza az áprilisi imaginációkban, ezúttal saját maga ellen fordított szadisztikus harag formájában. Hasonlóképpen, a narcisztikus zuhanással járó, a szelf integritását fenyegető szorongás és tehetetlen harag állhat az 1913 őszen jelentkező „apokaliptikus” víziói, és a hasonló tematikájú álmiai és fantáziái hátterében is. Jung a világháború kitörését követően a fantáziákat nem a saját szelfje szétesésére utaló, hanem a háború előestéjén sűrűsödő kollektív ellenségességet tükröző, prekognitív élményeknek tekintette. Miután ez a hipomán-grandiózus felhangoktól nem mentes elképzelés az adott történeti kontextusban *comme il faut*-nak számított, átmenetileg nagymértékben csökkenthette a szorongását, még ha csak időleges megoldást is jelentett. Ez a fantázia aztán a pszichés kompenzáció előrehaladtával realisabb színezetet kapott, önanalitikus kísérlete, mint a betegek szolgálatá-



ban végzett heroikus vállalkozás kap majd értelmet. E tekintetben figyelemre méltó, hogy Jung életművének egyik *leitmotiv*-ja, a „rossz” problémája (a „rossz” természete és helye a létezés struktúrájában) a *Vörös könyv* imaginációiban artikulálódik először, s kerül a fantáziák imaginatív-poétikus szintjén kifejezésre és lassan átdolgozásra. Egyfajta nyugvópontra az önanalízist lényegében lezáró imagináció sorozatban, a korábban már említett *Septem sermones ad mortuos* című traktátusban jut. A szöveg archaizáló stílusú, gnosztikus színezetű világmagyarázatában a „Rossz” nem szorul az abszolútumon kívülre, hanem az magának az istenségnek a része, aki reflektálatlanul egyesíti magában az ellentéteket. Felvethető, hogy a *Septem sermones* többek között Jung haragjának szimbolikus átdolgozására, a szelf negatív oldalának integrálására tett kísérletnek tekinthető. Ugyanakkor ne feledjük el, hogy Jung önanalízisének színpala az első világháború. A *Vörös könyv* anyagából egyértelmű, hogy a háború kegyetlensége filozófiai nézeteinek alapvető átrendezését indítja el. Hasonlóképpen, nem tekinthető esetlegesnek, hogy a „Rossz” majd a második világháborút követően, az 1950-ben megjelenő *Válasz Jób könyvére* című esszéisztikus, nagy vitát kiváltó munkájában nyeri el végső helyét, az istenség reflektálatlan, immorális oldalaként értelmezve azt.

A GYÁSZ

A Freud-Jung kapcsolatra kiterő munkákban különféle megközelítésből, de jellemzően felvetődik, hogy valószínűleg sem Freud, sem Jung nem nézett szembe a kapcsolat megszakadásának fájdalmaival (pl. Roazen, 1975, Homans, 1989, Samuels, 1993, Kalsched, 2013).⁴ Ezzel együtt, ha a *Vörös könyv* fantáziáit áttekintjük, ahogy erre a korábbiakban igyekeztem rámutatni, a gyászfolyamat több vonatkozásban is megragadható. Ennek egyik további aspektusát képezik az „elveszett tárgy” nagy valószínűséggel tudattalan internalizálásának jelei. Csak említésképpen: számos hasonlóság fedezhető fel Jung saját önanalízise, az önanalízis és a „mű” keletkezéstörténetének narratívája, Freud vonatkozó narratívumai, vagy a *Vörös könyv* szimbólumvilága (pl. az utazás, mint központi metafora) és Freud *Álomelemzésének* metaforái között.

Ugyanakkor a kapcsolat feldolgozásának folyamata jóval túlnyúlik az intenzív önanalízis néhány hónapos időszakán. Egyik késői állomása a *Lélektani típusok* megjelenése 1921-ben (Jung, 2010). Ez az első komoly munka a szakítás óta, melyben továbbgondolja az 1912-es konferencia előadását. A szóasszociációs kísérleteihez fogható nemzetközi sikere lesz, s megerősíti Jung szakmai pozícióját.

⁴ Freud és Jung hosszan tartó ellenségességének következményként a két iskola képviselői évtizedekig nem kutatták egymás témáit, alig hivatkoztak egymásra, ill. a korábbi hivatkozásokat alkalmanként mellőzték (az analitikus irányzat angol képviselői lényegében az 50-es évektől kezdődően ez alól kivételt képeztek). Ezzel szemben Freud és Jung együttműködésének az elváltást követően is tovább élt a hatása (lásd pl. Samuels.). Ennek különböző aspektusaira több hazai szerző is felhívta a figyelmet (pl. Paneth, 1985; Szummer, 1987, 1998, 2013, 2014; Erős, 2007; Gyimesi, 2011).

A mi szempontunkból a monográfia a Freuddal való kapcsolat intellektualizáló feldolgozásának tekinthető. A *Típustanban* a freudi tanokat nem érvényteleníti (nem pusztítja el az apát), csak relativizálja (humanizálja, megfosztja tökéletességétől), s ekként integrálja (saját rendszerébe). Saját műve fölülmúlja Freudét, mert Freudhoz (és Adlerhez) képest ő tudatában van viszonylagosságának, tökéletlenségének. A *Wandlungen und Symbole der Libido* javított kiadásának 1955-ben írt előszavában írja önanalitikus vállalkozására utalva: „Elhatároztam, hogy megismerem a 'saját' mítoszomat, és ezt a feladatok feladatának tekintettem, mivel – így szóltam magamhoz – hogyan is lennék képes megfelelően figyelembe venni a személyes faktort, a személyes érintettségemet, amikor a betegeimet kezelem, ami annyira szükséges egy másik ember megismeréséhez, ha nem vagyok annak tudatában? Egyszerűen meg kellett ismernem ezt a tudattalan, vagy tudatelőttes mítoszt, mely engem formált... Ez az elhatározás oda vezetett, hogy hosszú éveket szenteltem a szubjektív tartalmak vizsgálatának.” (Jung 1967, xxv.).

Egyúttal ez lesz az a *differentia specifica*, amit visszatérően felemlít majd a freudi pszichoanalízissel kapcsolatba. „[...] tökéletesen tudatában vagyok Freud érdemeinek, nem akarom ezeket kisebbíteni. Tudom, hogy amit Freud mond, sokaknak megfelel; s elfogadom, hogy ezeknek az embereknek tökéletesen olyan a pszichológiájuk, mint amit ő leírt... Személyes hitvallásnak tekintem a pszichológiai működésemet. Ez az én személyes pszichológiám, az én elfogultságom, hogy olyannak látom a pszichológiai tényeket, amilyenek... De Freudtól és Adlertől is elvárom, hogy ugyanezt tegyék, és ismerjék el, hogy eszméik a saját szubjektív nézeteik. Amennyiben elismertük saját személyes elfogultságainkat, valóban hozzájárultunk egy objektív pszichológia kialakításához.”, válaszolja a saját és Freud nézetei közötti különbségre vonatkozó kérdésre a londoni Tavistock Klinikán tartott előadásán már 1935-ben. (Jung, 1991, 158-159.).

A pszichoanalitikus mozgalom szakadárjai Freud szempontjából tekintve csupán az Ödipusz narratíva *ad absurdum* beteljesítői, a freudi tanokkal való szembehelezkedés a mítosz logikáját követő acting out. Freud nem véletlenül írja Abrahamnak Jung kiválása után, hogy „megdöbbenett a szembeszökő hasonlóság a között, hogy Breuer és legutóbb Jung is a neurózisok háttérében felfedezett szexualitás miatt menekültek el. Ez még inkább megerősít abban, hogy ez a pszichoanalízis szíve.” (id. Roazen, 1975, 271-272.). Amikor Jung 1912-ben a lélektani típusokról tartott előadásában a freudi narratívát ugyan relativizálva, de megőrzi, és ezzel az apa-fiú viszony egy alternatív történetét kínálja fel (Freudnak), véleményem szerint még egy utolsó kísérletet tesz a kapcsolat megmentésére.⁵ A levélváltást

⁵ A levelezésben pontosan megragadható az a pillanat, amikor Jung mintegy ráébred alapvető alkati különbségeikre. „Rájöttem, mennyire különbözök öntől. Ez a felismerés elég ahhoz, hogy alapvetően változtassak attitűdömön. Biztosítom róla, hogy nem adom fel személyes kapcsolatunkat.” – írja Freudnak 1912. nov. 26-án, a müncheni konferencia után, s aggodalmát fejezi ki, vajon Freud rendben hazaért-e a kongresszusról (Freud&Jung, 1974, 522.).



követően mindketten ismét közelednek egymáshoz, de az ismert okok miatt ez csupán fegyverszünet maradt.

PHILEMON, A MESTER

Jung depressziós-narcisztikus krízisével való megküzdésének egyik további, azonosíthatóan gyermekkori mintára támaszkodó stratégiája, hogy disszociatív egyfajta képzeletbeli paternális alakot teremt, jelen esetben az elvesztett és vágyott mester alakját.⁶

Pszichodinamikai szempontból kézenfekvő, hogy a „Siegfried”-álmot követően (a Freuddal való kapcsolatról való lemondás) jelenik meg az imaginációkban először a kalauzoló, segítő öregember. Elsőként Illés alakjában, akit majd több mellékszerplő idősebb férfi figura után Philémon követ. Philémon már egyértelműen felveszi a mester szerepét, aki Jungot segíti és támogatja a vállalkozása során. „Valahányszor új megszemélyesítés rajzolódott ki, mindig, mint személyes vereséget könyveltem el. Mindaddig erről sem tudtál, gondoltam, és elfogott a szorongás, hogy ki tudja, hátha végtelen az ilyen alakok sora, s végül beleveszhetek a feneketlen tudatlanság mélységeibe... Akkoriban, azokban a 'sötét mélységeimben'... jobbat nem is kívánhattam volna, mint egy igazi, konkrét guru, egy fölényes tudású és képességű valakit, aki fantáziáim önkéntelen alkotásait kibogozza. Ezt a feladatot Philémon vállalta, és nekem, ha tetszett, ha nem, el kellett őt fogadnom gyógypedagógusomnak.”, írja Jung visszatekintve (Jung 1987, 225.).

⁶ Egy narcisztikus sérelem fent vázolt feldolgozási kísérlete visszatérő minta Jung élettörténetében. Gyerekkorára vonatkozó visszaemlékezéseiben Jung időszakos szorongásos periódusokról számol be, melyeket a szégyen, megalázottság, tehetetlen harag, bűnösség és magány élménye jellemez. A fentiekre jellemző példa egy eset 12 éves korából. Jung beszámolója szerint akkoriban iskolai feladatait elhanyagolta, átlagos, inkább buta gyerekek számított. Egy alkalommal azonban egy téma megragadta a fantáziáját, túltett önmagán, és nagy odaadással készített el egy dolgozatot. Miután színvonalában lényegesen eltért az előzőektől, a tanár csalással gyanúsította. Jung így számol be az eseményről: „Napokon keresztül csak ezt az esetet forgattam a fejemben, és újra és újra arra a következtetésre jutottam, hogy tehetetlen vagyok, kiszolgáltatott egy vak és ostoba sorsnak, mely hazugnak és csalónak bélyegzett. [...] Bánatom és dühöm már-már mértéktelenné vált volna, ha nem történik valami, amit addig is már többször megfigyeltem: egyszerre csak elcsöndesedett minden... Olyan volt, mintha hűvös kíváncsiság szállt volna rám, mikor feltettem magamnak a kérdést: Mi a csuda történt? De hiszen izgatott vagy. A tanár természetesen tökfejű, nem érti milyen vagy, illetve éppen olyan kevésbé érti, mint jómagad. Ezért gyanakvó, akár csak te. Te is gyanakszol magadra és másokra. [...] a háttérben azért mégiscsak ott derengett egy olyan titkos érzés, hogy van itt valami más is, nem csak én - mintha megsuhintott volna egy lehelet a csillagzatok és a végtelen űr hatalmas világából, mintha láthatatlanul belépett volna a szobába egy szellem, Valaki, aki mintha a rég elmúlt és mégis örökkévalóan, egészen a távoli jövőig jelenvaló lenne az időtlenségben.” (Jung, 1987, 87.). A történetben jól azonosíthatóan visszaköszön az a dinamika, amit korábban Freuddal való szakítás feldolgozási stratégiaként azonosítottunk: a másik és a saját szempontját is relativizálja; a másikat ugyan autoritás pozíciójától megfosztja, de nem pusztítja el; a külső konfliktust az interperszonális megoldások lehetetlensége miatt belső konfliktussá változtatja, így saját kontroll alá vonja. Másfelől előáll egyfajta spirituális aurájú élmény. Az örökkévaló szellemben, a „Valakiben”, nem nehéz felfedezni Philemon, az időtlen mester előképét.

Philémon felbukkanása és a vele folytatott imaginatív párbeszéd közzétételénél a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaság elnökségéről való lemondást megelőzően zajlanak. Az azt követő depresszív időszak során szintén felbukkan egy „ősz szakállas, szikár öregember”, aki Jungot kitartásra, és az emberiség érdekében végzett munkára bátorítja (Jung, 2009, 336.). A korábban említett *Septem sermones ad mortuos* címet kapott traktátust, mely az 1913-tól kezdődő önanalitikus vállalkozás nyugvópontjának tekinthető, szintén Philémon fejt ki Jungnak. A *Septem sermones*-t követően a *Vörös könyv*-be szánt kézirat rövidesen lezárul, Philémon kertjében zajló utolsó epizóddal.

Ha Illés és Philémon dramaturgiai szerepét megvizsgáljuk, összevetve fellépésük időzítését a Freudtól való elválás fordulópontjaival, énstabilizáló funkciójuk nyilvánvaló. Visszatérően felvetődött a memoárban közölt részletek alapján az Illés/Philémon alak Freuddal való azonosítása (pl. McLynn, 1996; Hayman, 1999). Meglátásom szerint nem erről van szó. Illés/Philémon nem azonos Freuddal, hanem az apa/mester imágó újabb kiadása. Az apa/mester imágóról, jelen esetben Freudról visszavont idealizáló áttételi igény disszociált, imaginárius alakot teremt, egyfajta transzperszonális „átmeneti tárgyat”. Ez az alak kezdetben Illés, majd Philémon, aki Illéshez képest árnyaltabb megjelenítése lesz a mester *fine-de-siecle* figurájának. Jung Philémont, mint ahogy az imaginációiban feltűnő istenalakokat is, a későbbiekben saját pszichéje egyik aspektusaként konceptualizálja, ugyan nem a személyes, hanem a kollektív psziché tartalmaiként. Így lesz Philémon az öreg bölcs archetípusának prototípusa.

Philémon tehát egyfajta „javított kiadásnak” is tekinthető, aki mentes Freud hibáitól. Ennek egyik illusztrációja Philémon a *Septem sermones*-ben kifejtett tanítása, melyben egyfajta politeista vallásos attitűdöt vázol fel. A *Septem sermones* a *Vörös könyv* imaginációi során felvetett, Jung számára egyértelműen egzisztenciális súlyú kérdések megválaszolására tett kísérletnek tekinthető. Jungot többek között a modernitás vallásos krízise foglalkoztatja, egy új spiritualitás lehetséges változatait keresi. Ha visszagondolunk arra, Jung Freuddal kapcsolatos kritikájában milyen központi helyet foglal el a pszichológiai elméletek plurális felfogása, Philémon azon tanítása, mely egy politeista vallásos attitűdre vonatkozik, fokozott jelentőségre tesz szert.

A jungi analitikus Satinover (1985) felvetésével szemben, miszerint Jung sose gyászolta el az elveszett tárgyat, hanem defenzíven gnosztikus spiritualitásba menekült, Kalsched (2013) a folyamat kreatív-integratív vonatkozásait emeli ki. Valóban, a folyamat egyfelől regresszív, defenzív jellegű. A disszociáció nem pszichotikus formájáról van szó, mely fokozódó szimbolizációs aktivitással párosul. Nem kérdéses, hogy e szimbolikus világ képzeletbeli teremtményeivel Jung a saját szelfjét védte a fragmentálódástól, amikor ezt a védelmet az interperszonális kapcsolatok nem tudták nyújtani. Ha a folyamatot a kortárs analitikus pszichológia termino-



lógijával írjuk le, akkor egy olyan „ön-gondoskodó rendszer” („self-care system”, Kalsched, 1996) működésbe lépéséről beszélhetünk, amelyik a trauma hatására meggyengült ego-funkciók kiváltására archetipikus énvédő mechanizmusokat hoz működésbe. Ezek a mechanizmusok gyakran spirituális jellegű, egzisztenciális súlyú élményeket mozgósítanak, melyek „olyan fantáziákat szőnek a veszélyezettett ego köré, melyek a valódi én egy szikráját megvédik. Ezek a képek egyfajta hálót alkotnak, amiben a traumatizált egot felfogják” (Kalsched, 2013, 279.).

Ha áttekintjük Jung utólagos elemzéseit, melyek gyerekkori szorongásos időszakaira, ill. önanalízise élményeire vonatkoznak, egyértelmű, hogy spirituális élményeit nem pusztán a túlélést biztosítónak, hanem a személyiség kibontakozását elősegítőnek is tartotta. Ismeretes, hogy Freuddal való elméleti szembenállásának az egyik, ha nem is legfontosabb vonatkozása a regresszió terápiás folyamatban betöltött szerepét érintette. Míg Freud a regresszió elkerülésére törekedett, Jung az átmeneti regresszió pozitív szerepét hangsúlyozza, mely gyakran elengedhetetlen a gyógyuláshoz. Freud Schreber esete kapcsán írja 1914-ben, hogy „hasonló történetek tanulmányozása megmutatja, hogy ezeket a pácienseket vágy gyötri arra, hogy új világnézetet vagy ahogy mi hívjuk, *Weltanschauung*-ot hozzanak létre. Gyakran a legbizarrabb, legfurcsább természetű. Céljuk nyilvánvalóan az, hogy olyan rendszert hozzanak létre, mely képessé tegye őket arra, hogy ismeretlen pszichikai jelenségeket asszimiláljanak és így azokat a saját világukhoz adaptálják. Ez eredetileg egy tisztán szubjektív adaptáció, de kötelező átmeneti fokozat az úton, mely általában a világhoz adaptálja a személyiséget. A különbség csak az, hogy a páciens megragad ezen a fokozaton és a maga szubjektív megfogalmazásait az igazi világ helyére teszi, s pontosan ez az, amiért beteg marad.” (Jung, 1960, 189.) Jung úgy vélekedik, hogy a döntő nem az, fennáll-e regresszív állapot, hanem az, hogy megtörténik-e a regresszív folyamatok progresszióba fordulása. Gyanítható, hogy ebben a passzusban friss személyes tapasztalataira is támaszkodik, amikor a regresszió nem patológikus kifutására utal. A *Vörös könyv*ben ugyan enigmatikusabban, de hasonlóan fogalmaz: „Felismerted az örültséged és elfogadtad?... Az örültséget nem kell elutasítani, se félni tőle, hanem érdemes szóhoz juttatni.” (Jung, 2009, 298).

Jung heurisztikus gondolatai egybecsengnek az egopszichológus Ernst Kris és David Beres, vagy a tárgykapcsolat elmélet számos képviselőjének nézeteivel (pl. Bálint Mihály, Melanie Klein, Marion Miller, Donald Winnicott, Christopher Bollas). Ezek a szerzők az ego teherbírásával, ill. az ezzel szoros összefüggést mutató kreativitással, egyfajta „kreatív alrendszer” aktiválódásával hozzák kapcsolatba az integratív folyamatok beindulását, ill. kiemelik a depresszív pozíció megoldása és a kreativitás, a szimbólumalkotás, ill. esetenként az azzal gyakran együtt járó spirituális élménymód kapcsolatát (Kőváry, 2012).

ÖSSZEFOGLALÁS

Ha áttekintjük Jung Freudnak írt leveleit, valamint a Freuddal való szakítás körüli időszakra vonatkozó visszaemlékezéseit, a következő kép rajzolódik ki előttünk. Jungot súlyos veszteségek érték a szakítás kapcsán. Elveszített egy jelentős, vágyott mentort. Elveszítette természetes szakmai közegét, és ezzel együtt egy baráti kört. Az ismert közegből, ami támogatta és elismerte, egy számára is ismeretlen irányba fordult. Jung e kettős veszteség súlyával tisztában volt. Időskori memoárjában az elválást követő időszakot akut identitásválságnak tekinti. Azok a mentális folyamatok, amelyeknek verbális és vizuális produktumait a *Vörös könyv*ben rögzítette, Jung válságának a fájdalmas megélésére, és a válság kreatív megoldására, saját személyes identitásának és elméleti rendszerének a kidolgozására irányultak. Az elválás fájdalmát egyre inkább kiszorítja a megtalált identitás, és a szabaddá vált öntörvényű alkotás öröme.

Ha áttekintjük a *Vörös könyv* fantáziáinak dinamikáját és dramaturgiáját, az egyik meghatározó mozzanat egy nácisztikus sérüléssel járó veszteség, az ehhez kapcsolódó harag és büntudati érzések, ill. az elveszített identifikációs objekt pótlására tett feldolgozási kísérlet. Hogy ez a folyamat Freudtól való elválással van kapcsolatban, alátámasztja az események kronológiai összefonódása, az elnökségről való lemondásra vonatkozó imaginációk szinguláris státusza, a fantáziák tematikája (mester alakjának kiemelt szerepe), s végül az elveszett tárgy internalizálására utaló vonások. Mindez amellett szól, hogy Freuddal és a pszichoanalitikus kollégákkal való kapcsolat megszakadása, ha nem is önmagában, de hozzájárult Jung életközépi krízisének aktualizálódásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alexander, I.E. (1990). *Personology. Method and Content in personality assessment and psychobiography*. Durham and London: Duke University Press.

Casement, A. (2010). The Reception of Jung's *The Red Book: Liber Novus*, First Published in 2009. *Jung Journal: Culture & Psyche*, Vol. 4, No. 1, 6-9.

Brome, V. (1978). *Jung: Man and Myth*. New York, NJ: Atheneum.

Drob, S. L. (2012). Jung, Kirsch, and Judaism: Mystical and Paradoxical Transformation. *Jung Journal: Culture & Psyche*, Vol. 6, No. 1: 35-55.

Ellenberger, H. F. (1970). *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*. New York, NJ: Basic Books.

Erős, F. (2007). „Veszélyes expedíciók”: Freud, Ferenczi, az okkultizmus és a telepátia. In Erős Ferenc: *Trauma és történelem: szociálpszichológiai és pszichoanalitikus tanulmányok*. Budapest: József Attila Műhely, 121-131.



Ferenczi, S. (2000). Jung libidó-elméletének bírálata. In: (Erős, F. szerk.) *Ferenczi Sándor*. Új Budapest: Mandátum, 181-191.

Freud, S. & C. G. Jung (1974). *The Freud-Jung Letters: The Correspondence between Sigmund Freud and C. G. Jung*. Edited by William McGuire. New York NJ: Princeton University Press, Princeton.

Freud, S. & Ferenczi, S. (2000-2005). *Levelezés*. (Szerk. Eva Brabant és Ernst Falzeder, Patrizia Giampieri-Deutsch közreműködésével, Haynal André tudományos irányításával. A magyar kiadást s. a.r.: Erős Ferenc és Kovács Anna). Budapest: Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó.

Fromm, E. (1996). *Az emberi szív*. Budapest: Háttér Kiadó.

Giegerich, W. (2010). Liber Novus, that is, The new Bible - A first analysis of C. G. Jung's Red Book. *Spring* 83: 361-412.

Gyimesi, J. (2011). *Pszichoanalízis és spiritizmus*. Budapest: Typotex.

Harris, J. (2010). Living with The Red Book: Judith Harris Interviews Sonu Shamdasani. *Jung Journal: Culture & Psyche*, Vol. 4, No. 1: 161-175.

Haule, J. (1984). From somnambulism to the archetypes: the French roots of Jung's split from Freud. *Psychoanalytic Review*.

Hayman, R. (1999). *A Life of Jung*. London: Bloomsbury.

Hogenson, G. B. (1983). *Jung's Struggle with Freud*. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind.

Homans, P. (1989). *The Ability to Mourn: Disillusionment and the Social Origins of Psychoanalysis*. Chicago, IL: University of Chicago Press,

Jones, E. (1973). *Sigmund Freud élete és munkássága*. Európa, Budapest.

Jung, C.G. (1960). *The Psychogenesis of Mental Disease*. London: Routledge and Kegan Paul

Jung, C.G. (1967 [1912]). *Symbols of transformation*. London: Routledge and Kegan Paul.

Jung, C.G. (1977a). *The Symbolic Life*. London and Henley: Routledge and Kegan Paul

Jung, C.G. (1977b). *C. G. Jung Speaking*. ed. Wm. McGuire and R.F.C. Hull, New York, NJ: Princeton University Press.

Jung, C.G. (1987 [1961]). *Emlékek, álmok, gondolatok*. Budapest: Európa.

Jung, C.G. (1991). *Analitikus pszichológia*. Budapest: Göncöl Kiadó.



- Jung, C.G. (1992 [1951]). *Válasz Jób könyvére*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Jung C.G. (1998). *Notes of the Seminar Given in 1925 by C. G. Jung*. Edited by William McGuire. Princeton, N.Y.: Princeton University Press.
- Jung C.G. (2009). *The Red Book. Liber novus*. Ed. Sonu Shamdasani. Trans. Mark Kyburz, John Peck, and Sonu Shamdasani. W. W. Norton & Company, N. Y.
- Jung, C.G. (2010). *Lélektani típusok*. Scolar Kiadó, Budapest.
- Kalsched, D.(1996), *The Inner World of Trauma*. London and New York, NJ: Routledge.
- Kalsched, D. (2013). *The trauma and the soul*. Routledge, London and N.Y.
- Kőváry Z.(2012): *Kreativitás és személyiség*. Budapest: Oriold és Társai.
- Kőváry Z. (2014): *Pszichobiográfia: történet, elmélet, módszertan és alkalmazás*. Budapest: Oriold és Társai.
- McLynn, F. (1996). *Carl Gustav Jung*. London: Bantam.
- Paneth, G.(1985). *A labirintus járataiban. Pszichiátria, kultúra, klinikum*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Roazen, P (1975). *Freud and his Followers*. London: Penguin, New York, NJ: Knopf.
- Samuels, A (1985). *Jung and the Post-Jungians*. London, Boston and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Samuels, A.(1993.) *The Political Psyche*. London and New York, NJ: Routledge.
- Satinover, J. (1985). At the Mercy of Another: Abandonment and Restitution in Psychotic Character. *Chiron*, 47-86.
- Shamdasani, S. (1995). Memories, dreams, omissions. *Spring: Journal of Archetype and Culture*, 54: 115-137.
- Shamdasani, S. (1998). From Geneva to Zürich: Jung and the French Switzerland. *Journal of Analytical Psychology*, 43: 115-126.
- Shamdasani, S. (2005). *Jung stripped bare by his biographers, even*. London and New York, NJ: Karnac.
- Segal, R. A. (1992). *The Gnostic Jung*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Serrano, M. (1966). *C.G. Jung and Hermann Hesse*. New York, NJ: Schocken Books.
- Stein, M. (1985). The Significance of Jung's Father in His Destiny as a Therapist of Christianity. *Quadrant* 18, no. 1: 23-33.



Szumner, Cs. (1987): Freud szimbólumfogalma: félbemaradt kísérlet egy új interpretációs elv bevezetésére a pszichoanalízisbe. *Pszichológia* (7) 4: 567-583..

Szumner, Cs. (1998): A fikcionalizmus kérdése a történetfilozófiában, a posztmodern antropológiában és a pszichoanalízisben. *Századvég*, 8, 69.

Szumner, Cs. (2013). Okkultista hatások a pszichoanalízisben – Jung, Ferenczi és Freud viszonyulása a „természetfelettihez”. *Lélekelemzés*, 2: 45-63.

Szumner, Cs. (2014). *Freud, avagy a modernitás mítosza. (Tanulmányok és esszék a pszichoanalitikus antropológiáról és beszédmódról)*. KGRE - L'Harmattan, Bp.

Winnicott, D. W. (1964). Review of *Memories, Dreams, Reflections*, by C. G. Jung. *International Journal of Psychoanalysis* 45: 450- 55.

GABRIELLA NARANCSIK: FREUD'S GHOST IN JUNG'S RED BOOK

From 1913 Jung's relationship with Freud became seriously problematic, then in 1914 he left the psychoanalytic movement. Between 1913 and 1916 Jung went through a kind of psychological crisis. In this period he began a self-analysis, in which he interpreted his dreams and his imaginations, furthermore he elaborated his experiences by drawings connected with the process. His *Red Book*, which was published recently, is an important document of this self-analysis. In this article I try to reconstruct the final phase of the Freud-Jung relationship by using *Red Book* as a source, and I also investigate how the Freud-relationship is represented in the fantasy-material of the self-analysis. If we review the dynamics and dramaturgy of the *Red Book's* fantasies, one major theme is the loss connected to a narcissistic injury, the feelings of rage and guilt, and the effort to replace the lost identification object. The fact that this process is connected to the separation from Freud is confirmed by the chronological interlacement of the events, the singular status of the imaginations connected with the resignation from presidency, the themes of the fantasies (the emphasized tole of the master) and finally the characteristics that refer to the internalization of the lost object. All this refer to the fact that the lost connection with Freud and the psychoanalytic colleagues contributed to the actualization of Jung's midlife crisis.

Keywords: The Red Book, C.G. Jung, S. Freud, Identification, Mourning, Individuation